

SZAPUOVÁ, M. (ED.). 2009. *SITUOVANÁ VEDA. PODOBY A KONTEXTY TVORBY POZNANIA*. BRATISLAVA: CENTRUM RODOVÝCH ŠTÚDIÍ, FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE¹ / ALICE ČERVINKOVÁ

Knihu *Situovaná veda. Podoby a kontexty tvorby poznania* editovala Mariana Szapuová. Kromě ní se na publikaci autor-sky podílela Ľubica Kobová a Zuzana Kiczková. Autorky spojuje institucionální a odborné zázemí – působí v Centre rodových studií při katedře filozofie na Filozofické fakultě Univerzity Komenského. Autorky se věnují feministickým epistemologiím a teoriím a dlouhodobě se zabývají problematikou žen ve vědě a genderovými aspekty produkce vědění. Kniha vychází z mezinárodního výzkumu, v jehož českém týmu jsem také působila, takže mě s autorkami spojuje výzkumné téma a do jisté míry i výzkumný terén, který jsme v rámci spolupráce mezi jednotlivými národními týmy sdílely a o němž jsme diskutovaly. Jednalo se o kvalitativní výzkum, který se uskutečnil ve dvou institucích – přírodovědné a sociální. Výzkum kombinoval různé metody – zúčastněné pozorování, hloubkové rozhovory, skupinové diskuse a analýzu dokumentů.

Kniha je rozdělena do tří kapitol. První kapitola, jejíž autorkou je Ľubica Kobová, se zabývá proměnami akademického prostředí a nahlíží na ně skrze koncept akademického kapitalismu. Druhá kapitola „Poznávací subjekt, epistemické komunity a rod“ se zaměřuje na studium a analýzu akademických komunit a roli genderu při jejich ustavování. V závěrečné kapitole „Časové dimenze akademického života“ se Zuzana Kiczková soustředí na temporalitu každodenní výzkumné praxe a vědeckých kariér.

V první kapitole se Ľubica Kobová věnuje především analýze politik a konkrétních praktik a strategií, skrze které se utvářejí akademické instituce. Zaměřuje se na procesy, které souvisejí s ustavováním akademického kapitalismu. Akademický kapitalismus (Slaughter, Rhoades 2004; Slaughter,

Leslie 1997) je ústředním konceptem této kapitoly, nicméně autorka pracuje v poslední části kapitoly také s konceptem auditu (Power 1997) a ukazuje jejich vzájemnou provázanost. Její analytický přístup je postavený na kritické diskursivní analýze a uplatnění přístupu foucaultovské governmentality.

V úvodní části textu „Dobíhat a konkurovat“ zasazuje autorka otázku proměny vědy a vzdělávání do širších ekonomických a společenských rámců a spojuje otázky navázané na roli vědy a vzdělávání s konceptem znalostní společnosti (respektive znalostní ekonomiky). Ukazuje na proměnu či doplnění diskursu „dohánění“ (Česka, Evropy) o diskurs konkurenceschopnosti jako „univerzálně aplikovatelné vlastnosti“ (s. 47). Autorka se zabývá tím, jak spojení vysokoškolského vzdělávání a vědy se znalostní společností podporuje růst takových atributů vzdělávání a vědy, které mohou generovat ekonomický profit. Jedná se především o aplikovatelnost poznání či důležitost vzdělávání pro uplatnění na trhu práce. Kobová argumentuje, že zatímco „zaostávání a dobíhání“ je definováno primárně ekonomickými ukazateli, diskurs znalostní společnosti a ekonomiky rozostřuje hranici mezi těmito dvěma sférami a rozšiřuje měřítko o stupeň „vzdělanosti“ či „civilizovanosti“ konkrétního národního státu. Vzpomeňme, že také české dokumenty vznikající v oblasti vzdělávání obsahují plány na to, kolik procent populace by mělo získat vysokoškolské vzdělání, a v rámci Evropy se měří, který stát má nejvíce vzdělaných lidí podle počtu vysokoškolských titulů.

Další část s podtitulem „Vzdělávat a vyrábět“ se zabývá posunem chápání role vzdělání ve společnosti. Autorka hovoří o posunu, který identifikovala ve vládních dokumentech od „práva na vzdělání“ k „právu na volbu vzděláva-

CESTA FEMINISTICKÝM MATEŘSKÝM MYŠLENÍM SE SAROU RUDDICK /Alena Ortenová

V neděli 20. března 2011 zemřela ve věku 76 let Sara Ruddick, americká filosofka, matka a feministka, autorka zcela zásadní feministické knihy o rodičovství a mateřství *Maternal Thinking: Toward Politics of Peace* (1989), kterou se zapsala do dějin feministického myšlení. U nás snad jen Rádio Česko v pondělní dopoledne oznámilo tuto smutnou zprávu. Její smrt mne zasáhla osobně. Jako by zemřela moje oblíbená spisovatelka, ba víc, moje mentorka. Za pět let, od roku 2006, kdy jsem psala práci o matkách a dcerách, o ambivalenci mateřství, analyzovala rozhovory s matkami dcer, jsem přečetla mnoho prací feministických autorek. Nemohla jsem pochopitelně tisíckrát nepřemýšlet o roli matky, o mateřství a otcovství, o jejich kulturních a sociálních souvislostech, stokrát nepolemizovat s přáteli o tom, zda dobrou matkou je jen biologická matka, a nepoužít argumenty Sary Ruddick, Adrienne Rich, Jessicy Benjamin nebo Virginie Woolf.

Profesorka filosofie Sara Ruddick učila téměř čtyřicet let na New School for Social Research v New Yorku. Její práce byla ovlivněna mj. filosofy Ludwigem Wittgensteinem, Jürgenem Habermasem, francouzskou filosofkou, reformátorkou a mystičkou Simone Weil a v neposlední řadě Virginii Woolf, o jejíž práci přednášela svým studentům a studentkám. V roce 1977 spolu s Pamelou Daniels editovala *Working It Out*, sborník esejí, v nichž ženy profesionálky popisují společenské a psychologické obtíže, na které narážely při snaze vychovávat děti a současně si budovat kariéru v oblasti vědy, umění a na akademické půdě. V roce 1984 vyšly dvě z esejí Ruddick na téma mateřského myšlení a jeho politických implikací s ohledem na násilí a militarismus v knize *Mothering: Essays in Maternal Theory*, sborníku editovaném americkou pionýrkou feministické filosofie Joyce Trebilcock (mj. zakládající členkou *Society for Women in Philosophy*). Tyto dvě eseje vytvořily základ pro knihu *Maternal Thinking: Toward a Politics of Peace* (1989).

cí cesty“. Argumentuje, že nové pojetí vzdělání jako práva na volbu vzdělávací trajektorie vychází z neoliberální představy občana soutěžícího na trhu práce o co nejlepší pozici. Ukazuje, že stát už negarantuje vzdělávání, ale vytváření podmínek pro celoživotní vzdělávání, se kterým nakládá jedinec tak, aby dosáhl co nejvyššího zisku či/a sebeuplatnění. V této části textu se také autorka zaměřuje na samotné vysokoškolské instituce a ukazuje, jak ony samy (sebe) proměňují v takto vytyčených podmínkách a jak hledají způsoby kapitalizace vědění. V následující části nazvané „Skúmať a aplikovať“ se autorka zabývá hranicemi mezi základním a aplikovaným výzkumem, které interpretuje především jako boj o finanční zdroje na výzkum a vědeckou autonomii.

V závěrečné, poměrně rozsáhlé části textu pod titulem „Zverejňovať a kontrolovať“ se Kobová zaměřuje na roli veřejného dohledu a kontroly nad financováním vysokých škol. Jak vyplývá z textu, situace a diskuse na Slovensku se velmi podobají těm, které probíhaly a probíhají v českém kontextu. Autorka se zaměřuje na diskuse okolo sporného hodnocení sociálních a humanitních věd na základě norem ustavených ve vědách přírodních a dále se zabývá institucí hodnocení a vytváření žebříčků kvality vysokých škol. Ukazuje, jak jsou praktiky hodnocení a řízení spojeny s motivem zisku (získávání finanční podpory na provoz a rozvoj akademických institucí), a tedy navázány na režim akademického kapitalismu. Při čtení nalezneme mnoho společných rysů se situací v českém akademickém prostředí, zároveň ale také vidíme lokální odlišnosti a různorodost v tom, jakým způsobem akademický kapitalismus proměňuje a znovuustavuje vztahy mezi akademickými pracovišti a státem a veřejností i v rámci konkrétních akademických institucí (mezi vyučujícími a studenty například).

Jak Kobová uvádí, současná literatura na Slovensku pojednávající o vysokoškolském vzdělávání a vědě je oborově zakotvená v ekonomii, prognostice a analýze politik a má spíše popisný než analytický charakter. Autorka také

s mnoha dokumenty, komentáři a diskusemi v textu pracuje a užívá je při své analýze. Kobová přináší velmi ucelený pohled na proměnu vysokých škol a vědy na Slovensku. Analýza autorky je velmi pečlivá a podrobná, vychází z různých dokumentů, praktik i veřejných diskusí na toto téma. Tato kapitola reprezentuje důležitý hlas do další diskuse ve slovenském (a českém) akademickém prostředí i na širších veřejných fórech o postavení vědy a vzdělávání a o podobách znalostní společnosti. V závěru Kobová píše: „Identifikovanie miest tvorby akademického kapitalizmu chápem aj ako spôsob otvárania možnosti jeho delegitimizácie“ (s. 109).

Druhá kapitola „Poznávající subjekt, epistemické komunity a rod“ autorky Mariany Szapuové se zaměřuje na genderové podmíněnosti vědeckých institucí a vědecké praxe. V úvodní části textu vymezuje širší východiska svého zkoumání. Hlásí se k proudům v sociologii a filosofii vědy, které nahlízejí na vědu a tvorbu znalosti v širších sociálních souvislostech. Pracuje s termínem epistemické komunity – především za tím účelem, aby podtrhla sociální zakotvenost poznávajících aktérů, jejich situovanost v praktikách utváření vědění. Kapitola je rozdělena na dvě části. První – „Kto poznáva: starý problém v novom šate“ – je věnována právě subjektu poznání. Tematizuje různé formy spolupráce ve vědě a také stávající vědně-politické důrazy na týmovou práci a interdisciplinaritu na straně jedné a jejich uskutečňování a hodnocení v rámci akademické komunity na straně druhé. V této části se věnuje také vztahu učitele a studenta. Z výpovědí respondentů – vyučujících – vyplývá, že tento druh spolupráce je považovaný (především v přírodních vědách) za velmi důležitý. Je chápán jako symbol výzkumné (tedy prestižní) univerzity. Zároveň ve výpovědích podle autorky převažuje „morální efekt“ nad „pragmatickým efektem“ a důraz je kladen na předávání znalosti a zachovávání tradice. Pragmatický efekt autorka nerozvádí, ale zřejmě si pod ním lze představit užitečnost studentů jako levných pracovních sil podílejících se na výzku-

V čem spočívá tak zásadní přínos nejvýznamnější knihy Sary Ruddick Maternal Thinking? Ruddick používá zcela jinou „optiku“ názírání na mateřství, respektive rodičovství, a překračuje tradiční redukcionistické a esencialistické pojetí těchto institucí. Nabízí koncept, skrze nějž matky mohou lépe pochopit sebe samé, porozumět pocitům ambivalence spojeným s mateřstvím a naplněním vlastních ambicí. Co je to „ženská praxe“, ptá se Ruddick, pakliže veškeré myšlení vyrůstá z lidské praxe a je jí formováno (Kiczková 1994)? Pro neviditelnou mentální práci matky, která v každém momentě vnímá své děti jako ty, jež vyžadují její péči a ochranu, a organizuje podle toho zcela svůj život, používá Ruddick termín „mateřské myšlení“ (maternal thinking). Ruddick jako první ukázala jinou perspektivu – odklon od mateřství jako sociální instituce nebo biologického imperativu ke zkušenosti založené na přijetí odpovědnosti za ochranu a péči o malou živou bytost (dítě) se vším, co k této péči patří. S ohledem na to, jak Ruddick definuje mateřství – jako „mateřskou praxi“ – mohou být v jejím pojetí matkami vlastně i muži a adoptivní matky, protože i ti mohou o děti – ve smyslu „mateřské práce“ – pečovat. Ruddick tedy rozšiřuje vlastní koncept nejen mateřství, ale i otcovství a rodičovství vůbec, a tím prošlapává i cestu pro symbolické zhodnocení nebiologického rodičovství, typu adoptivního nebo pěstounského rodičovství.

Sara Ruddick, vlastním jménem Sara Elizabeth Loop, se narodila 17. února 1935 v USA, v Toledu ve státě Ohio. Bakalářský diplom z filozofie získala na Vassar College v Poughkeepsie, ve státě New York. Abychom si mohli udělat představu o době a škole, ve kterých Ruddick prožila svá studentská léta, můžeme nahlédnout do archivu vassarské školy: v roce 1957, kdy Sara absolvovala, tu přednášel mj. ruský spisovatel, profesor literatury Vladimír Nabokov, lekce tu měla britská tanečnice a zakladatelka Royal Ballet Dame Ninette de Aloys. Už v roce 1950 měla na Vassar americkou premiéru Giraudouxova Électra a velšský básník Dylan Tomas tu četl vlastní básně. A v témže roce, 1950, řekla ředitelka projektu Vassar Summer Institute for Family and Community Living, na tehdejší poměry poválečné americké společ-

mu (a jeho následných výstupech a vykazování). Morální efekt se zdá být v rozporu s charakterem institucí zaměřených na generování zisku, který vykreslila v předchozí kapitole Kobová. Zatímco Kobová se věnuje především analýze institucionální roviny, Szapuová vychází z výpovědi konkrétních výzkumníků a výzkumnic. Ti se svou artikulací vztahu učitel – student staví na stranu postgraduálního vzdělávání jako procesu vrůstání do akademické komunity „(p)rostřednictvím takejto spolupráce sa udržiava tradícia, pestuje sa epistemická kultúra a formuje sa epistemická komunita“ (s. 159). Je samozřejmě otázkou, co se s takto definovanými ideály stane ve chvíli, kdy bude akademický trh nasycen a role postgraduálního vzdělávání se bude reformulovat (ostatně evropské vědní politiky ji již reformulovaly) a kýženým výsledkem postgraduálního vzdělávání budou odborníci schopní působit v průmyslovém výzkumu a přemostovat či narušovat hranice mezi základním a aplikovaným výzkumem (viz také např. situace ve Velké Británii či ve Francii). Tento rozpor můžeme vysvětlit tak, že ačkoliv roste počet studentů, které vysoké školy přijímají (s nimi i finanční podporu ze strany státu), pedagogové setrvávají v takovém způsobu uvažování, který tradiční, akademický rozměr vzdělávání utvrzuje.

V druhé podkapitole „Ženy a muži v akademickom prostredí: o rodových dimenziách tvorby poznania“ se autorka, jak ostatně titul napovídá, věnuje genderovým souvislostem ustavování akademických pozic a tvorby vědění. První část je věnovaná reflexi zkušeností respondentů a respondentek s akademickými dráhami a pozicemi ve vědě a ta druhá je věnována genderovým aspektům dělání vědy. Jak uvádí autorka, bylo obtížné toto téma v rozhovorech otevřít, někteří výzkumníci a výzkumnice ho nepovažovali za relevantní. Ve výpovědích respondentů a respondentek vztažených k oběma tématům této kapitoly k postavení žen a mužů ve vědě identifikovala Szapuová dva diskursy – diskurs rovnosti (až stejnosti) a diskurs odlišnosti. Ten první,

individualistický odkazuje k rovným šancím (pohlaví nehraje roli), ten druhý zase zdůrazňuje odlišnost a naturalizuje přirozenost ženské role a tzv. ženských (či mužských) vlastností a schopností. Tento diskurs se objevuje především tehdy, pokud se o tématu diskutuje v souvislosti s rodinnými a rodičovskými rolemi žen.

Szapuová píše o tom, jak se představy o dělbě práce mezi muže a ženy projikují do světa laboratoří (či kateder) a reprodukuje se tam. V některých výpovědích jsou ženy považovány např. za ty, které lépe zvládají jemnější a „mravenčí“ práci a muži jsou chápáni jako nositelé nápadů a myšlenek (v diskursu odlišnosti). Nejde ale samozřejmě jen o reflexe výzkumníků a výzkumnic, nahlédneme-li na genderovou stratifikaci vědy, najdeme ve vedoucích pozicích nízký počet žen oproti mužům. Kapitola je psaná velmi citlivě, doplněná bohatým empirickým materiálem (výňatky z rozhovorů). Autorka čtenáře vede od vymezení teoretického a empirického pole na počátku kapitoly přes vykreslení epistemických komunit po reflexe postavení žen ve vědě. Přesto bych ocenila hutnější závěrečnou část, ve které by byla silněji propojena jednotlivá témata rozebíraná v textu. Szapuová je filosofka, takže závěrečnou část pojala mimo jiné jako apel do té části filosofické obce, která se otázkou tvorby vědění zabývá, aby se více zaměřovala na sociální dimenzi dělání vědy, a shrnuje zde argumenty pro takový analytický přístup.

Třetí kapitola Zuzany Kiczkové „Časové dimenzie akademického života“ je věnována otázkám spojeným s časem v každodenní vědecké praxi i s dlouhodobějším časem vědecké dráhy a vědeckých institucí a oborů. Část textu věnovaná každodennosti a času je rozdělena podle logiky oborů. Analýza výpovědí přírodních vědců je rozčleněna do krátkých sekvencí podle určitých charakteristik každodenního času, které se objevily v rozhovorech – najdeme zde mimo jiné: „vyplývaný čas“, „nezapočítaný čas“, „scvrkávající se čas“ atd. Analýza výpovědí sociálních vědců je postavena na okruzích pro-

nosti odvážnou myšlenku: „Je třeba rozbít izolaci matek-studentek, které momentem mateřství přestávají být jakkoli společensky a politicky aktivní a jsou zcela zaměstnány péčí o dítě. Na Vassar u té doby přednášely i ženy profesorky (neboť Vassar byla původně dívčí škola), jako profesorka ekonomie Emily C. Brown, kunsthistorička Inez Scott Ryberg, profesorka chemie Mildred Campbell a další! Doktorát získala Ruddick v roce 1964 na Harvardu. Zdá se poněkud signifikantní – s ohledem na politické a feministické smýšlení Ruddick – , že v seznamu stovek slavných absolventů (a několika desítek absolventek) Harvardu najdeme pochopitelně prezidenty USA, senátory, spisovatele (i spisovatelky – tedy alespoň kanadskou spisovatelku a esejistku Margaret Atwood), novináře i herce, Saru Loop Ruddick tu však nenajdete.

V té době, v 50. a 60. letech, se v Československu upevňoval socialismus a společenský a politický kontext, nepochybně diametrálně odlišný od „americké zkušenosti“, nemohl dovolit diskusi, polemiky, ženy se cítily emancipované, a lze tedy jistě „ospravedlnit“, že se k feministickému myšlení mohly dostat mnohem později než Sara. Přes odlišnost konkrétních zkušeností, získaných v jiném společenském, politickém a kulturním kontextu, nás se Sarou Ruddick může mnohé sblížovat. S její knihou *Maternal Thinking*, s konceptem „mateřského myšlení“ si totiž lze uvědomit oprávněnost pochybností o konceptu racionality, ve kterém se „neuvažuje o genderové rozdílnosti, ve kterém se netematizuje jiná zkušenost“ (Kiczková 1994: 4), pochybností o biologické podstatě péče a s ní spojenou nekonečnou a neviditelnou prací, o spravedlnosti a nespravedlnosti genderového uspořádání naší společnosti, o sváru rozumu a tzv. objektivního myšlení s tím, co se obecně považuje za „přirozené“ nebo „přírodou dané“. Otevřenost, s jakou popisuje Ruddick sebe jako matku, filosofku a intelektuálku, která čelí osvícenskému mužskému principu Rozumu se všemi jeho důsledky, je obdivuhodná. Obraz ideální matky je podle Ruddick ubíjející: na jedné straně ideální matka, na jejímž obraze žena staví své sebe-vědomí, na druhé straně obraz matky jako „oběti“, jenž se chápe jako ztráta sebe sama. A právě *Maternal Thinking* tuto dualitu překonává.

blémů, které zkoumaní vědci a vědkyně identifikovali jako nejpalčivější. Vesměs se vztahují k nějaké nedostatečnosti související s jinými zdroji než je čas – lidmi, financemi, podporou, ale také uznáním. V rozhovorech s přírodními vědci se tedy otázky temporality ukázaly jako stěžejní a analyticky nosné, zatímco sociální vědci tematizovali spíše institucionální podmínky pro samotné děláni vědy. Ne že by se všechny tyto aspekty míjely s tématem času. Temporální dimenze například silně vystupuje v souvislosti s nedostatkem financí a nedostatkem podpory – nedostatečná institucionální podpora vede k tomu, že výzkumníci dělají i činnosti, které by podle jejich názoru byly spíše v kompetenci administrativního aparátu instituce, a nedostatečné finanční ohodnocení vede zase k tomu, že výzkumníci a výzkumnice pracují např. na komerčních projektech, které jim „ubírají“ čas, který by chtěli plně věnovat akademické práci. Zbylé dva problémové okruhy – nedostatek uznání a nedostatek lidí – jsou v dialogu s temporální linkou velmi omezeně. Kiczková sice všechny okruhy ukotvuje jako „výpovede o problémech v (dnešnom) čase“, jak nazvala část textu věnovanou sociálním vědcům, nicméně jako zastřešení pro analýzu postavenou na temporální dimenzi akademické práce se mi to zdá málo. Netvrdím, že by tyto dva aspekty tvorby znalosti – nedostatek uznání a nedostatek lidí – nebylo možné pojednat z hlediska času, autorka to ale podle mého názoru nedělá dost explicitně a tato místa působí trochu rušivě.

Další část textu je věnovaná delší časové perspektivě a vychází z narací respondentů a respondentek o budoucnosti – blízké i vzdálenější, a to jak týkající se jejich vědeckých drah, tak týkající se oboru, instituce či vědy obecně. Text je strukturovaný podle strategií, které výzkumníci a výzkumnice hodlají v budoucnu použít. Pro analýzu využívá Kiczková mimo jiné také koncept režimů uspořádávání (Law 1994), jak jej ve své stati použila Stöckelová (2009).

Mezi uvedené strategie patří zapojování se do mezinárodních výzkumných sítí, propojování praxe s výzkumem,

vytváření center excelence, zlepšení postavení vědy ve společnosti a zlepšení financování vědy. Ukazuje se, že někteří výzkumníci jsou naladěni na vlnu současných proměn v akademické oblasti a nástroje vědních politik – jako je výuka odborníků z praxe na katedrách nebo ustavování center excelence – chápou jako nástroje pro dosažení pozitivních změn v systému. V této části se prolínají individuální představy o tom, co by bylo možné změnit a zlepšit – např. zapojit do výuky studujících sociology, kteří působí v komerčních agenturách, a podnitit tak propojení akademické a aplikované vědy s obecnějšími představami o tom, jak by „věci měly být“ – například věda by měla mít větší prestiž ve společnosti a mělo by do ní jít více veřejných zdrojů a měl by být ustaven lepší systém přerozdělování těchto financí.

Kiczková se věnuje také pohledu do minulosti, naracím souvisejícím s kontinuitami a rupturami ve vědních oborech spojených s politickou situací před rokem 1989 i po něm. Poslední část kapitoly je věnována kariérním drahám, Kiczková rozlišuje silnou a slabou linearitu akademických drah. Lineárně podle autorky pojmají kariérní dráhy jak vědci a vědkyně v rozhovorech, tak autorka sama chápe akademické dráhy jako lineární. Jako problematický zde vidím ten moment, že kapitola navazuje na část textu věnovanou minulosti, kde s koncepty kontinuity a přerušování pracuje autorka volněji a pojmá je spíše jako věc interpretace. Problém může spočívat v tom, že v textu není explicitně odlišeno, o jaké generaci vědců a vědkyň je řeč. Z části věnované instituci postdoktorandské fáze akademické dráhy (v přírodních vědách a absolvované v zahraničí) lze usuzovat, že se jedná o spíše mladší a částečně střední generaci vědců. Naopak následující tři příběhy kariérních drah, jakási zhuštěná biografická vyprávění o profesní cestě, jsou postaveny na základě již „kompletních kariér“ (s. 287) zakončených profesurou či docenturou. Tyto příklady jsou zajímavé v tom, že ukazují, jak různé důrazy a cesty vedou ke zpětné re-konstrukci linearit akademických drah a uka-

V úvodu knihy, nazvané výstižně Love's Reason, líčí Ruddick svou počáteční důvěru v Rozum, soužití s Ním, víru v Něj: že ji On ochrání před emocionalitou (nepřijatelnou v mužském světě Rozumu), iracionálními tužbami, že ji povede na cestě akademickým vzděláním, že ji bude radit, kdykoliv by se snad chtěla projevit „žensky“. A ne nepodobně jako to učinila Virginia Woolf ve Vlastním pokoji (1949), když procházela univerzitními knihovnami plnými knih moudrých mužů, Ruddick „prochází“ Sokratem, Spinozou, Aristotelem, Descartem a dalšími, aby objevovala základnost smlouvy s Rozumem. Historka o vykázaní Xantypy Sokratem, když přišli jeho žáci filosofovat, je pro Ruddick důkazem světa „mužské“ filosofie a vědy, a pro ni varující:

Po deseti letech, v ruce diplom Ph.D., jsem pořád ještě vlála někde na okraji akademického života. [...] Pořád jsem ještě věřila argumentům Rozumu a Jeho slibům, že budu schopna kontrolovat iracionální přání. A občas, když jsem studenty učila Platóna, Spinozu nebo Wittgensteina, pocítila jsem zneklidňující myšlenku. I kdybych nežila s Rozumem šťastně, stejně bych s ním musela žít, ať už s Ním nebo bez Něj. Tak proč se to pořád nedaří? [...] Byl to ale právě Rozum filosofů, který mi pomohl v mé touze osvobodit se od předurčení, osudu být jen žena-a-matka s ušmudlanky dětmi a otupujícími povinnostmi. [...] Odvolávat se na rozum znamená zůstat s muži, na správné straně moci.“ (Ruddick 1989: 4–5).

Ruddick popisuje, jak ji zklamání z Rozumu a obrácení se proti Němu přivedlo k aktivismu (poprvé, když byla těhotná) a účastnila se protiválečných demonstrací. Její filosofické uvažování o vztahu mezi myšlením a světem, narůstající pocity odcizení, provázené pochybnostmi o sobě samé, jsou znepokojující, ale přinášejí některým ženám možnost orientovat se ve svých vlastních pocitech a ptát

zují příběhy těch, kterým se „to podařilo“. Ve dvou případech se jedná o dráhy vědkyň a jejich vyprávění kontrastují. První z nich chápe svou dráhu jako „příběh šťastných náhod“ – tak například interpretuje ten moment, kdy se po třech letech strávených v USA vrátila do slovenského akademického prostředí a měla „šťěstí“, že mohla rozvíjet metody, které se naučila ve Spojených státech amerických. Zatímco u současných postdoktorandů jsou zahraniční cesta a rozvíjení přinesených metod a témat chápány jako strategie, respondentka ho pojímá jako dílo štěstí a náhody. Jistě, příběhy se odehrávají v jiných politických kontextech, jsou tyto kontexty ale natolik odlišné, aby přerážovaly vyznění celého vyprávění? Nebo je to spíše tím, že příběh je silně genderovaný (upozaďuje vlastní zásluhy a motivaci a do popředí dává náhody)? Nemám na tuto otázku odpověď, nicméně si myslím, že by stálo za to si ji položit.

Tyto příběhy také vracejí téma kariér spíše do minulosti a mají slabou výpovědní hodnotu z hlediska toho, jaké kariérní vzorce se ustavují v současné době pro ty a těmi, kteří stojí na počátku či ve středu vědecké trajektorie. Lze předpokládat, že na základě proměn, které autorka rozvádí na počátku kapitoly v souvislosti se zrychlováním a akcelerací času, dojde také k proměnám v kariérních vzorcích vědců a vědkyň.

Genderový rozměr tématu se objevuje rovněž v následující části textu, který se zabývá komplementaritou časových režimů a zahrnuje krátké exkurze do témat kombinování soukromého a pracovního života a šetření času. V závěru nazvaném „Niet času na premýšľanie“ se autorka vrací k tématům rozvíjeným v části kapitoly věnované každodennímu času. Podobně jako Menzies a Newson (2007) argumentuje, že stávající nastavení akademického prostředí neumožňuje práci v nerušených časových úsecích, ale čas fragmentuje (Menzies a Newson se zaměřují především na roli on-line technologií v procesu výuky a výzkumu) a tím neposkytuje dostatečný prostor pro promýšlení (pro dal-

ší diskusi tohoto konceptu srovnej Garforth a Červinková 2010).

Témata, která autorky otevírají, analyzují a diskutují o nich v jednotlivých kapitolách, představují důležité příspěvky do současné debaty o proměně vysokých škol a vědy. Genderovým aspektům se věnují rozdílnou měrou – zatímco Kobová se na tento rozměr nezaměřuje vůbec, Szapková mu věnuje druhou část kapitoly a Kiczková ho tematizuje v souvislosti s kariérními dráhami. Nicméně je důležité připomenout, že genderové aspekty vědění nelze od ostatních probíhajících procesů jednoduše oddělit, a to, že zůstaly v některých částech nevyřešené, neznamená, že tyto analýzy jsou pro genderové zkoumání v oblasti vědy neužitečné. Ukazuje to například Linková (2009), když rozpracovává souvislost mezi konceptem excelence, úspěchem a genderem. Lze tedy doufat, že tato publikace přispěje jak k veřejným diskusím, tak podnítí zájem o další zkoumání této problematiky z genderového pohledu.

Literatura

- Garforth, L., Červinková, A. 2009. „Times and Trajectories in Academic Knowledge Production.“ Pp: 169–224 in Felt, U. (ed.) *Knowing and Living in Academic Research. Convergence and Heterogeneity in Research Cultures in the European Context*. Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Law, J. 1994. *Organizing modernity*. Oxford: Blackwell.
- Linková, M. 2009. „Věda jako překerní zaměstnání: genderování výzkumné kariéry v přírodních vědách.“ Pp. 72–99 in T. Stöckelová (ed.). *Akademické poznávání, vykazování a podnikání: Etnografie měnící se české vědy*. Praha: SLON.
- Menzies, H., Newson, J. 2007. „No time to think: Academics' life in the globally wired university.“ *Time & Society*, Vol. 16, No. 1: 83–98.
- Power, M. 1997. *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.

se, stejně jako Ruddick s Adrienne Rich: „Mohlo by to být tak, že ženy ještě nyní myslí způsobem, které tradiční myšlení popírá, snižuje nebo není schopno mu porozumět?“ (Ruddick 1989: 9).

Dne 24. dubna v pět hodin odpoledne se studenti a studentky, kolegyně a kolegové z New School a všichni další, které Ruddick inspirovala, sešli v New Yorku, aby se naposledy rozloučili se Sarou („Sally“) Ruddick. Vzpomeňme i zde na Saru Ruddick, které se podařilo prorážet hranice epistemologického pojetí osvícenského konceptu rozumu a především rekonceptualizovat mateřství a rodičovství tak, aby tato období života skýtala prostor pro emancipaci a radost a nebyla zatížena neustálým patriarchálním dozorem a symbolickým násilím.

Literatura

- Kiczková, Z. 1994. „O myšlení matiek: fiktívny rozhovor Zuzany Kiczkové a Sary Ruddick.“ *Aspekt*, č. 1/1994: 2–6.
- Ruddick, S. 1989. *Maternal Thinking: Towards a Politics of Peace*. London: The Women's Press.

O MOCENSKÝCH VZŤAHOCH NA FEMINISTICKEJ LETNEJ ŠKOLE / Zuzana Maďarová

Škola ponúka okrem učebných osnov a ich plnenia aj dôležitý skrytý obsah vzdelávania (pozri Slovníček pojmov). Vzťahy medzi vyučujúcimi a študujúcimi, medzi vyučujúcimi navzájom, spôsob zostavenia učebného plánu, atmosféra či mocenské vzťahy. A práve o nich povedala letná škola NOI♀SE – Network of Interdisciplinary Women's Studies in Europe¹ – najviac. O nerovných mo-

- Slaughter, S., Leslie, L. 1997 *Academic capitalism: Politics, policies and the entrepreneurial university*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Slaughter, S., Rhoades, G. 2004. *Academic Capitalism and the New Economy: Markets, State, and Higher Education*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Stöckelová, T. 2009. „Politická a morální ekonomie vědy.“ Pp. 37–71 in Stöckelová, T. (ed.). *Akademické pozná-*

vání, vykazování a podnikání: Etnografie měnící se české vědy. Praha: SLON.

Poznámky

1 Tento text vznikl v rámci projektu „Vyjednávání vědních politik ve výzkumné praxi a akademické dráze“, GA AV ČR, identifikační kód projektu KJB700280907.

AU-PAIR AKO INŠTITUCIONÁLNY PROBLÉM / LENKA KRIŠTOFOVÁ BÚRIKOVÁ, Z., MILLER, D. 2010. *AU PAIR*. CAMBRIDGE: POLITY PRESS.

Dvadsať rokov, ktoré uplynuli od otvorenia hraníc postkomunistických krajín, je doba, ktorá je z hľadiska svojej dĺžky dostatočne priaznivá pre reflektívny pohľad na fenomén au-pair. Prvá ucelená publikácia, ktorá aspiruje na systematickejšie analytické skúmanie au-pair a zároveň pochádza od slovenskej autorky, sa objavila v roku 2010. Kniha s názvom *Au Pair*, ktorú napísala Zuzana Búriková v spolupráci s Danielom Millerom, vyšla v anglickom jazyku vo vydavateľstve Polity Press. Rozdelená je na sedem hlavných kapitol a záver: (1) *Why not?*, (2) *An Embarrassing Presence*, (3) *The Hard Work and the Soft Touch*, (4) *Sort of English*, (5) *Bored in Beddingham*, (6) *Men*, (7) *Out of Time*, *Conclusion: Structure, Behaviour and Consequence*. Obsahovo nosnú časť knihy tvorí výskum, ktorý prebiehal v rokoch 2004 až 2005. Autor a autorka strávili v regióne Londýn obdobie jedného roka a realizovali rozhovory s 50 slovenskými au-pairkami a 86 rodinami.¹

Svoj zámer a východiská formulujú v stručnom, zhruba štvorstranovom úvode knihy (*Prologue*). Avšak podstatnejšie než rozsah úvodnej pasáže je to, že sa nedozvedáme takmer nič konkrétne o tom, ako a prečo boli rozhovory s au-pairkami projektované (na základe akých teoretic-

kých konceptov, z akej pozície, s akými predbežnými hypotézami, ako zneli otázky, ako prebiehali rozhovory a pod.). V úvodnej časti sa o publikácii hovorí: „Táto kniha je o tom, aké je byť au-pairkou v západoeurópskom meste. Kniha hovorí nielen o tom, čo znamená pracovať pre nejakú rodinu, ale je aj o celkovej skúsenosti au-pairiek – od rozhodnutia až po realizáciu, o sebavnímaní au-pairiek a o dlhodobých dôsledkoch tejto práce na ich život. Zakladá sa na tom, že sme s au-pairkami strávili rok. Skúmali sme ich etnograficky, teda štandardnou metodológiou, ktorú antropológia používa. Podujali sme sa na túto prácu preto, lebo si myslíme, že podobne ako pri ostatných formách domácej práce, väčšina ľudí pokladá túto inštitúciu za samozrejmu.“² (s. 1)

Zuzana Búriková (sociálna antropologička a vedecká pracovníčka na Ústave etnológie SAV, Bratislava) a Daniel Miller (profesor antropológie na University College, Londýn) sa vyjadrujú, že výskum a celá publikácia sú založené na metódach zúčastneného pozorovania a na štúdiu materiálnej kultúry. No výsledná podoba publikácie, ktorá nereferuje na takmer žiadne externé zdroje či teo-

ckenských vzťahoch medzi ženami z rôznych krajín sveta i Európy. Letná škola sa uskutočnila od 17. do 24. augusta 2010 v Granade a zameriavala sa na udalosti v rokoch 1968 a 1989 v Európe. Prvý týždeň sa venoval feministickej historiografii, udalostiam okolo roku 1968 i písaniu histórie druhej vlny feminizmu v krajinách západnej Európy. Druhý týždeň sa sústredil na reprezentáciu konfliktov a na rôzne formy reprodukcie politiky v súvislosti s rokom 1989.

Na letnú školu o feministickej historiografii a revolučných udalostiach v rôznych krajinách Európy ma priviedla téma, ktorej som sa v tom období venovala v rámci písania diplomovej práce na Stredoeurópskej univerzite v Budapešti – aktivity žien v Nežnej revolúcii. Moje veľké očakávania, že sa dozviem viac o rôznych metódach písania histórie či o podobných výskumoch v iných krajinách, však už v prvý deň narazili na múr tzv. európskeho feminizmu.

S európskymi feminizmami, ktoré by zohľadňovali rôznorodosť feministických hnutí, skúseností a názorov v krajinách Európy, by som asi problém nemala. Ale nevôľu som pocítila, keď sa začalo hovoriť o európskom feminizme ako o jednoliatom názorovom hnutí, ktoré mali reprezentovať feministky z Talianska, Francúzska, Veľkej Británie a Holandska. Letná škola (resp. jej prvý týždeň venovaný roku 1968) tak bola zaujímavejšia pri pohľade na to, ako ona sama interpretovala a spoluvytvárala feminizmy a feministické histórie než pri pohľade na texty, ktoré študentkám a študentom ponúkla.

Počas prvého týždňa sme prešli materiálmi od autoriek ako Hélène Cixous, Rosi Braidotti, Serena Sapegno či Luisa Passerini. Niektoré z týchto mien sa opakovali, často sa na ne odkazovalo a ja som nadobúdala zvláštny pocit ich nedotknuteľnosti, kritické čítanie sa akosi „nenosilo“. A tak sa otázka feministickej teoretičky Clare Hemmings „How does Western feminist theory tell the story of its own recent past?“ (Hemmings, 2005: 115) stala nielen aktuálnou, ale dala sa aj modifikovať ako „How do Western feminists tell the story